

ВТОРО ПОГЛАВЈЕ: Институциите на Османлиската Империја

Освојувањата ја смениле и природата на османлиската држава. Некогашниот племенски народ станал основач на светска Империја. Од становиштето на Османлиите, поголемите територии барале нови начини и средства за нивна контрола, управа и експлоатација. Овие начини и средства, главно, биле поттикнати од исламската политичка традиција што ја пренесувале улемите (муслимански учени луѓе и познавачи на законите), но и од монголската и византиската практика и практичното искуство.

Османлиската држава и нејзините институции во многу погледи биле хибридни творби. Цврстата приврзаност кон исламот била комбинирана со потребата во Империјата да се интегрира немуслиманското население од различно потекло, како и со интересот за соработка со нивните верски водачи, за да се обезбеди непречено функционирање на државата. Идеологијата за неограничената моќ на Султанот се судирала со способноста на централната власт во практиката да се пробие до сите територијални и општествени структури. И покрај несовршените и непостојани правила за наследување на престолот, династијата на Осман не била оспорена повеќе од шест века. Разграничувањето меѓу приватната и јавната сфера било од суштинска важност за организацијата на османлискиот Двор. Воениот систем имал одредени средновековни карактеристики (воини кои војувале за верски идеали, за плен или за приход што го добивале преку системот на феудални имоти чија цел била да се искористат недвижните економски ресурси), но и некои особености на новото време (како, на пример, платена стоечка војска; посебно значајно е тоа што оваа војска била споена со средновековната исламска институција на гардата робови со оригинален систем на регрутација, наречена *devshirme*, преку која младите немуслиманци добивале општествени привилегии и биле горди на својот статус на *kapikulu*²⁸ [слуги на (Високата) Porta]. Во покраините, воените намесници управувале паралелно со судиите (кадии) кои се избирале од редовите на улемата, но во локалните заедници, во практиката, всушност, постоела локална самоуправа. Воспоставувањето заеднички институции ширум Империјата не им ставило крај на разликите и на посебностите во внатрешноста. Непосредната власт на Османлиите постоела истовремено со институциите на христијанските вазални држави. За некои од нив, вазалскиот статус бил само увод кон целосното приспособување, додека за другите, тој останал како трајно решение.

Османлиската Империја била исламска држава. Таа цврсто се потпираше врз шеријатот (муслиманскиот закон). Тој се развил во текот на средниот век, но подоцна врз неговиот развој влијаеле и учените припадници на улемата, а бил заснован врз Куранот и суната (преданијата за делата на пророкот Мухамед). Иако со ова преобликување шеријатскиот закон се здобил со определена приспособливост, Османлиите претпочитале да му додаваат закони и одредби со укази издавани од Султанот врз основа на неговото право како суверен владетел. За разлика од модерното право, овие закони и одредби кошто го сочинувале т.н. султанско право или *kanun* (зборот доаѓа од грчкиот збор *kanon*) не потекнувале од некои повисоки начела, туку во голема мера претставувале компилации од обичајното право и од негови различни преформулирања, па на тој начин вклучувале и предосманлиски локални обичаи. Иако теоретски, власта на Султанот била неограничена, султанското право морало да биде усогласено и со повисоките начела на шеријатот, па така највисокиот

²⁸ *Kapikulu* буквално значи „слуги на (Високата) Porta“. под овој термин се вклучени не само јаничарите, туку и шест други регименти на *kapikulu* војската и различни редови на службеници на дворот.

верски учен човек, шејх-ул-исламот, имал задача да ја потврди усогласеноста на секој закон, одредба или наредба на Султанот со овој закон.

Иако службената идеологија инсистирала на политичката стабилност и традицијата, всушност, османлискиот политички систем не бил отпорен на промените кои се случувале со текот на времето. Природата на овие промени е крајно противречно толкувана. Некои историчари сметаат дека промените што се случиле, главно, по крајот на XVI век претставуваат опаѓање на речиси совршената организација од т.н. класичен период. Другите, пак, тврдат дека овие промени претставувале приспособување кон промените што ги донесол раниот нов век, а коишто можат да се споредат со промените до кои дошло при основањето на модерните држави во другите делови од Европа или Азија. За жал, во овој наставен материјал нема доволно простор за поподлабочено објаснување на сите аспекти на политичките промени во Османлиската Империја. Сепак, важно е да се запомни дека неговите институции не биле статични, туку динамични. Изворите вклучени во ова поглавје фрлаат светлина врз сложената природа на политичките институции во Империјата. Општо земено, тие даваат различни, па дури и спротивни гледишта на исти теми. Нивна цел е да ја поттикнат способноста на учениците сами да ја анализираат сложената природа на политичката власт.

IIa. Султанот и палатата

II-1. Титулата што ја користел Сулејман во преписката со Фердинанд I (1562)

Падишах и Султан на Белото [Средоземното] и Црното Море, на чесната Каба и просветлената Медина, на светиот Ерусалим, на најдрагоцениот престол на Египет во нашето време, на покраините Јемен и Аден и Сана, на Багдад седиштето на мирот, на Басра и Лахса, на градовите на Анушриван²⁹, на земјите на Алжир и Азербејџан, на земјите на Златната орда и татарските земји, на Дијарбекир и Курдистан и Луристан, и на цела Румелија и Анадолија и Караманија, и Влашка и Молдавија и Унгарија, а освен овие, и на многубројни други големи и светли држави и земји [...]

Bayerle, стр. 46-47.

Најдете ги на карта териториите наведени во титулите на Сулејман. Кои територии недостигаат? Каква порака праќа владетелот користејќи ваква титула?

II-2. Одликите на совршениот владетел претставени во песната што Џелалзаде му ја посветил на Селим II (1566-1574)

Тој што сака да биде крал
Нека си земе камен за перница

Нека се откаже од удопствата.
Нека се откаже од пиеење
Нека нема пријатели
Меѓу незаслужните

Неуките нека ги држи подалеку од себе
Зашто, што се вели, децата ум немаат

Оние што си ја сакаат државата
Оние кои се господари на храмот на светлината

Таквите треба главата и животот на коцка да ги стават

Таквите треба везден на борба да се готови

[...]

Кога, и ако си султан
На сиот свет, чист и совршен
Никогаш не им се насмевнувај
На женствените

²⁹ Стара персиска престолнина Ктесифонт во денешен Ирак.

Добро отвори ги ушите за вистината
Ако си умен
Слушни ја и прифати ја
Ако си вистински скромен [ehl-i dil]
Вистински маж е оној чии сфаќања
Се зрели и умерени
Во неговото срце нема
Љубомора, одмазда ил' бес

Оној кој прави добро од Бога нек' се плаши
Од нашиот Алах, во секое време
Очите негови нека ја видат разликата
Меѓу главата и опашката

Нека ја прости грешката
Забуната или обичниот пропуст
Во сè нека го види семејниот Алах
И неговото присуство насекаде

Нека не биде скржавец
Нека не биде алчен
Нека биде милостив дури
И кон оној што му згрешил

Секогаш нека дели правдина
Според она што шеријатот го кажува
Нека ја спознае вистината [или: Бога; *Hak*]
Нека не знае за тиранија

Човек без знаење
Не е ниту човек
Во вените на глупавиот
Не тече вистинска крв [...]

Да не беше телото на султанот Селим,
Овој великодушен крал, овој извор на среќа
Непријателот ќе ја освоеше земјава
Од едниот до другиот крај
Господ наш не ќе ни помогнеш ниту
Нам ќе ни дадеше да освојуваме.

Celâlîzâde, стр. 77-78.

Советите за владетелите биле популарен книжевен жанр во средниот и раниот нов век. Прикажувањето на сликата за совршениот владетел било средство со кое се создавала идеолошка рамка за она што се очекувало од него, а истовремено било и начин да се постават границите во неговото однесување, иако теоретски тој имал неограничена моќ. Ова станува јасно ако се земе предвид дека оваа песна му е посветена на Селим II, пијаница кој ретко се занимавал со државни работи.

Наведете ги одликите што Џелалзаде му ги припишува на совршениот владетел. За кои од нив сметате дека се најважни?

Земајќи го предвид она што го знаете за вистинскиот Селим II, обидете се да откриете која била намерата на поетот и што навистина мислел тој. Дали е ироничен (зашто одликите што ги наведува за совршениот владетел му прилегаат на еден светец) или со тоа искажува слепа предаденост кон својот владетел?

II-3. Различните ставови кон братоубиствата во семејството на Султанот: хрониката на Мехмед Нешри за погубувањето на Мустафа Малиот (1422)

Неговото³⁰ братче кое го викале Мустафа Малиот, а кому татко му³¹ му ја беше дал земјата Хамид³² и кој го усвоиле емирите од Гермијан³³ било предизвикано од некои несреќници. Емирите на Гермијан и Караман³⁴ му дале војници и тој тргнал накај Бурса [...] Кога до султанот Мурат стигнал аберот за ова, неговите заповедници пратиле порака до шарабдарот Илјаз³⁵ дека

³⁰ Мурат II (1421–1451).

³¹ Мехмед I (1403–1421).

³² Османлиска покраина во јужна Мала Азија.

³³ Емират, а потоа покраина во средна Мала Азија.

³⁴ Турски емират во јужна Мала Азија и главен соперник на Османлиите во Анадолија сè до приспособувањето во 1468.

³⁵ Учител на Мустафа Малиот.

султанот го назначува за главен управител на Анадолија. Дури му испратиле и повелба. Му рекле да го одврати момчето со нешто дури тие не стасаат. Шарабдарот Илјаз се решил за предавство, ја прифатил нивната порака и си останал така да ги чека [...] Султанот Мурат се качил на коњ и повјасал кон Изник, кај што стасал девет дена откако заминал од Едрене [...] Додека траела битката, Илјаз-бег го грабнал момчето од седлото. Момчето рекло : „Учителу [lala] зошто ме држиш така?“ Илјаз одговорил: „Те носам кај братата ти, Мурат-хан.“ Мустафа Малиот тогаш рекол: „Ти си безмилосен предавник. Не носи ме кај брат ми. Тој ќе ме убие.“ Илјаз-бег се преправил дека не го слуша, ја наведнал главата и го предал момчето. Главниот заповедник Мезид-бег го зел момчето, го качил на голем воен тапан и го бакнал со почит. Потоа го однел кај Мурат-хан. Мурат-хан веднаш им наредил да ја завршат работата. Го зеле момчето од Мезид, и го однесле надвор од Изник, кај едно големо смоквино дрво и под ова дрво го удавиле во водата. Откако ја извршиле наредбата, го пратиле телото во Бурса за да го погребат крај татко му. Народот од Бурса ги пречекал. Го земале телото и го погребале според верските обреди. Потоа го прашале шарабдарот Илјаз: „Зошто го стори тоа?“ Тој одговорил: „Знам дека ви личам на предавник. А, всушност, го направив она што требаше. Ако ги пуштем, тие две војски ќе се тепаат и ќе ѝ наштетеат на земјата. Подобра е да се нанесе лична штета отколку општа. Освен тоа, тоа е и стар обичај. Не го сторив тоа јас.“ По ова веќе немал никаков углед меѓу благородниците.

Neşri, II, стр. 567-573.

К Нешири ја напишал оваа хроника кон крајот на XV век, за време на Бајазит II (1481-1512), кога Мурат II братоубиството, кое било вообичаено во семејството на Султанот, го преточил во закон, според кој секој султан морал да ги убие браќата при стапувањето на престолот за да обезбеди мир во Империјата. Приказот на Нешири на убиството на Мустафа Малиот претставува службено образложение, но го потврдува и фактот дека еден значаен дел од османлиското општество не го

одобрувал овој обичај. Таквиот став конечно довел до напуштањето на братоубиствата во семејството на Султанот во почетокот на XVII век (последниот документиран случај потекнува од времето на стапувањето на Мехмед III на престолот во 1595 година).

? Размислете зошто целатите го избрале токму овој начин да го убијат младиот принц. Освен наведеното оправдување на шарабдарот Илјаз, постојат ли, можеби, и некои други мотиви за неговото однесување?

► **Сл. 4** Планот на Сарајот Топкапи во Цариград

Inalçik, 1973, III,3.

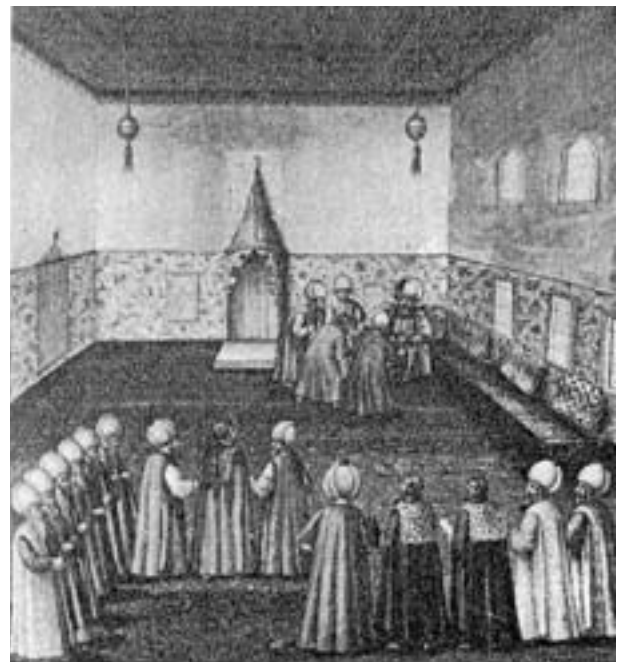
Табела 1. Палатата и централната управа на Османлиската Империја

А. Внатрешната палата (Enderun) ³⁶	Б. Надворешна палата (Бирун)	В. Империјален совет (диван)
<p>Главни делови:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ • Харем ■ • Лични одаи (has oda) ■ • Воена одаја (seferli oda) ■ • Ризница (hazine) ■ • Трпезарија (kiler) <p>Главни достоинственици:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ • Агата на главната порта (Кари агаси) ■ • Агата на харемот (Kızlar agası) ■ • Старешина на личните одаи (Has oda başı) ■ • Носител на султановата сабја (Silahdar) ■ • Личен ризничар (hazinedar) ■ • Носител на султановата одежда (Çuhadâr) ■ • Носител на султановата узенгија (Rikabdar) 	<p>Главни делови:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ • *Дворска стража (karikulu)³⁷ ■ • *Царска кујна ■ • *Царски штали <p>Главни достоинственици:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ • Ага на јаничарите ■ • Бајрактар (Mir alem) ■ • Управник на царските штали (Mirahûr) ■ • Главен чувар на царските порти (kapıcı başı) ■ • Главен царски гласник (Çavuş başı) ■ • Главен градинар (bostancı başı) ■ • Главен соколар (çakırçı başı) 	<p>Постојани членови:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ • Големиот везир (vizir-i azam) ■ • Везири³⁸ ■ • Воени судии (kadî'asker) на Анадолија и Румелија ■ • Чувар на султановиот печат (nişancı) ■ • Главен ризничар (baş defterdar) ■ • Адмирал (kapudan paşa) ■ • Главен писар (reis-ül-kitab)

❓ Споредете го планот на палатата со горнава табела. Обидете се да утврдите кои биле најважните служби и зошто биле сместени токму на тие места.

► **Сл. 5 Царскиот амбасадор на аудиенција кај османлискиот Султан**

❓ Какви податоци можеме да добиеме за историјата и за цивилизацијата на Османлиската Империја во XVII век од оваа слика? Направете список на тие податоци, а потоа разменете ги со својот соученик и споредете ги. Најдете слика на која е прикажана аудиенцијата на амбасадори на некој западноевропски двор (во XVII век). Споредете ги сликите, а обрнете посебно внимание на церемонијата на приемот на амбасадорите, на ставот на владетелот, однесувањето на амбасадорите и гестикулациите на личностите прикажани на сликата.

Inalçik 1973, III,12.

³⁶ Личните слуги на Султанот, најчесто биле сместени во Третиот двор на султанската палата. Освен жени, во Внатрешната палата служеле или млади момчиња (*içoğlan*, пажови) или евнуси.

³⁷ Освен од јаничари, трупите на капикулари се состоеле и од други елитни единици.

³⁸ Велможи назначени за членови на Империјалниот совет, во кој членувале од четири до повеќе и од десет члена. Во Империјалниот совет членувале и главниот намесник (*beylerbeyi*) на Румелија и, повремено, намесници на други покраини.

II-4. Стапувањето на Мустафа I на престолот (1617)

23 Зилкаде 1026 (24 ноември 1617)

Кога, по Божја волја, вечниот и сеприсутен султан Ахмед-хан престанал да владее со овој свет, неговите синови, емири, биле уште многу мали. Но, неговиот брат, султан Мустафа, веќе се беше замочил. Од тие причини, тој стапил на престолот на горенаведениот ден.

Но, везирите, заповедниците, шеиците, учените луѓе и другите достоинственици не биле подготвени да му укажат почит на новиот владетел. Мустафа-ага, агата на Портата на среќата [Dar us-saade aghasi], кој во времето на султанот Ахмед-хан имал големо влијание врз државничките работи, и овојпат не се стегал да го каже своето мислење, и со поткрепнат глас му рекол на главниот правен советник [sheyh-ül-islam] Есат-ефенди и на заменикот на големиот везир [sadaret kay-makami], Софу Мехмед-паша дека султанот Мустафа-хан не е при здрав ум и дека не може да им се верува на неговите мисли и постапки. Меѓутоа, кога таков млад принц би бил прескокнат и на престол би се поставило едно дете, би било невозможно да се спречат гласовите и озборувањето меѓу народот, а таквата постапка би имала многубројни мани. Било кажано и дека, во секој случај, во дадениот миг, според наследната династичка лоза, султанот Мустафа има право на престолот, а доколку тоа би му било одречено, кај народот би дошло до големо незадоволство. Понатаму, било кажано и дека неговото душевно нарушување веројатно, е резултат од неговото долго заточеништво и забраната да зборува, и дека, доколку биде некое време во допир со луѓе, можеби, душевното здравје и разумот ќе му се вратат. И така, султанот Мустафа бил прифатен како падишах од нужда.

Peçevi, стр. 337.

Размислете за тоа кои би биле аргументите против доаѓањето на Мустафа I на власт.

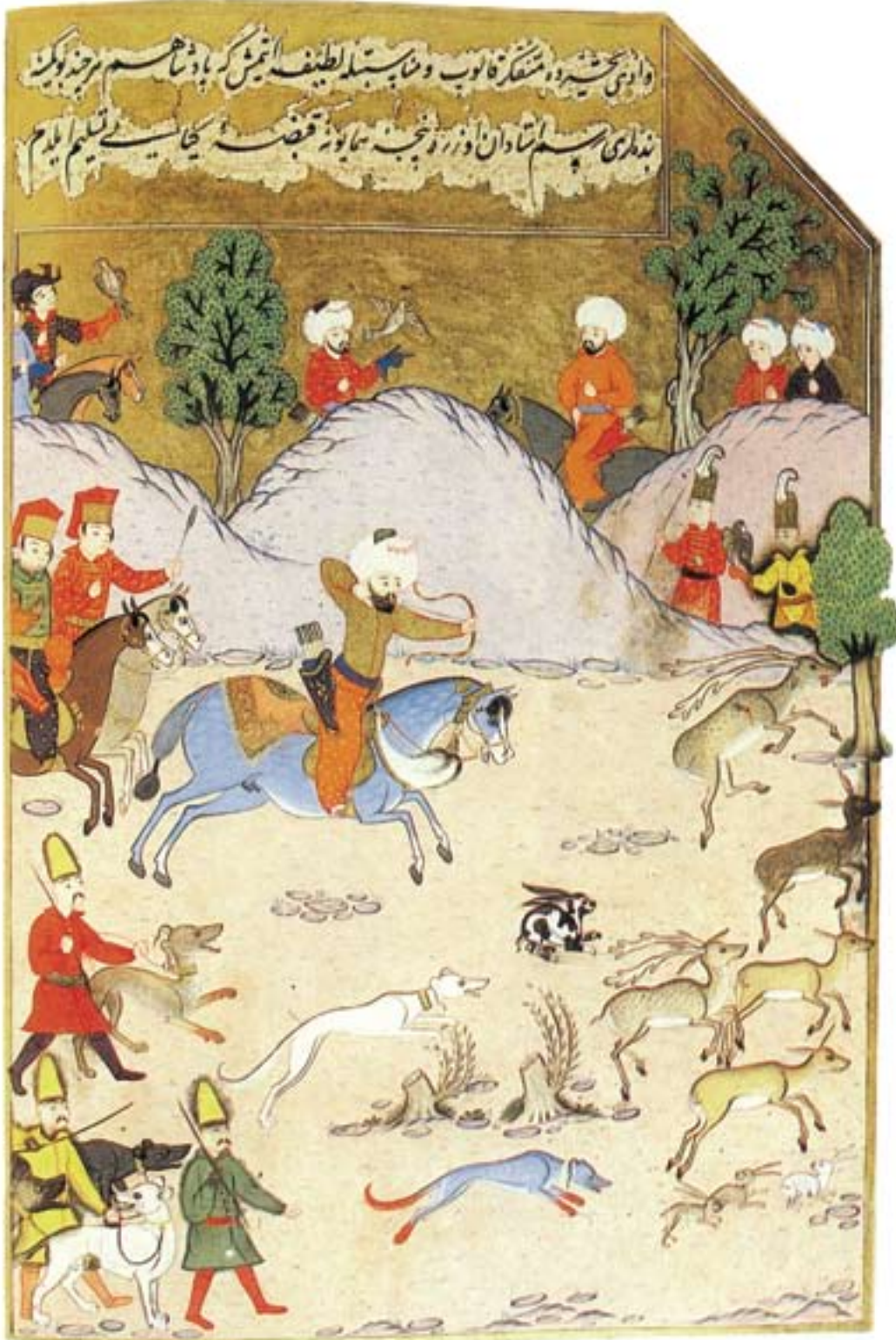
Хрониката на Печевци не зборува за посебните интереси на различните политички фракции, но е значајна поради „јавните“ аргументи изнесени меѓу османлиските политички водачи. Мустафа I владеел само неколку месеци, за во 1618 година на престолот да го замени неговиот внук Осман II (1618-1622); по смртта на Осман, кој бил убиен во бунтот на јаничарите, Мустафа I повторно бил поставен на престолот неколку месеци, за конечно да биде симнат во корист на Мурат IV (1623-1640).

► Сл. 6 Царска гозба за време на воен поход

Hegyi, Zimany, III, 40.

► Сл. 7 Султанот Бајазит II (1481-1512) на лов во близината на Филибе (Пловдив)

IIб. Девширме

II-5. Поранешен јаничар го опишува девширмето³⁹

Штом ќе упаднат во некоја земја и ќе го покораат народот, веднаш по нив доаѓа султанскиот писар и ги зема сите момчиња за јаничари. За секое момче дава пет златници (дукати) и ги праќа преку море во Анадолија, каде што ги чуваат. Такви момчиња има околу две илјади. А ако не успее да земе доволно момчиња од непријателите, тогаш од селата во неговата земја ги зема сите христијански момчиња за да се добие потребниот број. Момчињата земени од неговата земја ги нарекуваат *чилиќ*. По смртта, тие можат да го остават својот имот кому сакаат. А оние, пак, земени од непријателот ги нарекуваат *пенџик*. По смртта не можат ништо да остават некому во наследство и сиот нивен имот оди кај султанот, освен ако поради доброто поведење не си ја заслужиле слободата, а тогаш слободно можат по смртта својот имот да го остават кому сакаат.

Mihailović, стр. 164-165.

II-6. Христијанска критика на девширмето во *Житието на Георги Нови од Софија (1539)*

Ова се случило за време на владеењето на безбожниот, неправедниот и злосторниот турски цар Селим.⁴⁰ Во третата година од неговото владеење, тој тајно и подмолно ги испратил своите гласници и службеници во сите краишта на своите многубројни царства каде што имало христијански домаќинства. Ако во куќа-

та на христијанин наоѓале три сина, двајца земале за царот, а едниот им го оставале на родителите. Но ако христијанинот имал само еден син, го земале сосила за својот цар. Ова го правеле по царска наредба: ги обрежувале според правилата на безбожната сараценска (муслиманска) вера и ги поучувале за лажливата книга на имамот. Потоа, царот давал наредба да ги обучат во воените вештини - како да се борат и како да јаваат коњи. Потоа, кога стасувале во млади мажи, царот им укажувал разни почести и станувале јаничари. А тие, пак, биле толку заслепени, што бесрамно се однесувале и кон сопствените родители, своите мајки и татковци, и на најсрамотен начин ги убивале христијаните, така што биле полоши и од самите Сарацени.

Георгиева, Цанев, стр. 126-127.

Споредете ги податоците наведени во изворите II-5 и II-6 за бројот на момчиња земани со девширме, при што треба да се има предвид дека во периодот на кој се однесуваат изворите, во Југоисточна Европа, која била дел од Османлиската Империја, живееле најмалку 4 милиони христијани. Објаснете зошто во едниот од изворите се преувеличуваат размерите на феноменот на девширмето.

Кои биле предностите на системот на девширмето за османлиската држава?

Дали немуслиманското момче имало некаква предност ако било земено преку девширме?

³⁹ Карактеристичен османлиски систем за регрутирање физичка сила за потребите на Султанот, кој започнал да се применува во XIV век. Овој систем (т.н. данок во крв), со кој се раководело од престолнината, во основа се состоел од присилно земање момчиња од селските немуслимански подрачја на Империјата. Потоа, овие деца биле превоспитувани, односно преведувани во ислам, учеле турски и биле обучувани за различни државни служби. Повеќето од тие служби им биле доделувани на капикуларите, а особено на јаничарите, но некои од нив биле избирани да вршат разни служби во Внатрешната и Надворешната палата. Во текот на XV и XVI век, голем, и често, доминантен дел на османлиската воено-политичка елита се состоел од луѓе кои претходно биле донесени преку девширмето, со што девширмето било и начин за подем во општеството. Поради сè поголемиот притисок од муслиманските поданици и ним да им се овозможи политичка и воена кариера, системот на девширмето постепено згаснал во текот на XVII век.

⁴⁰ Селим I (1512–1520).

► Сл. 8 Запишување на деца на списокот за девширме

Каква информација добиваме од оваа слика? Кои личности се прикажани на неа и како се распоредени? Дали можете да го протолкувате значењето на нивните гестови? Што мислите, зошто на сликата има толку жени?

Hegy, Zimanyi, III, 41.

► Сл. 9 Јаничарски ага

Hegy, Zimanyi, III, 43.

❓ Опишете ја облеката на прикажаните личности.

Што мислите, дали начинот на облекување имал посебна улога во османлиското општество?

II-7. Сеќавањата на Лутфи-паша за времето кога бил грабнат со девширме

Писател на оваа расправа е Лутфи-паша, синот на Абдулмуин и најбедниот од сите слуги Божји. Со милоста на Султанот, јас, понизниот, бев одгледан во Внатрешната палата во времето на покојниот султан Бајазит⁴¹ (кој се

наоѓа во рајот). На прагот од оваа османлиска династија им бев даден од Божје име, и додека бев во Внатрешната палата, проучував разни науки. Кога на престолот дојде [...] султанот Селим,⁴² ја напуштив службата на чувар на султановата горна одежда [*çuhadâr*] и влегов во надворешната служба како дворјанин [*müteferrika*] со 50 акчи дневно. Потоа ја вршев службата чувар на портата [*kapıcı*], барјактар, намесник [*sancakbeyi*] на Кастамону, главен намесник [*beylerbeyi*] на Караманија и Анкара и, најпосле, во времето на султанот Сулејман⁴³, го добив местото на везир и Голем везир. Кога јас, понизниот и несовршениот, ја напуштив палатата, се дружев со многубројни учени луѓе [*ulema*], поети и луѓе од културата и се трудев најмногу што можев да ја облагородам својата личност со здобивање разни знаења.

Inalçik, 1973, стр. 84.

🔑 Лутфи-паша (околу 1488-1563) бил Голем везир од 1539 до 1541 година. Родум бил од Албанија, а со девширме бил земен од родителите. Службите што ги вршел една по друга на дворот на Султанот се типични за кариерата на султановите робови во периодот помеѓу XV и XVI век (рано започнатата кариера во Внатрешната палата им овозможувала добри места во Надворешната палата, а потоа можеле да бидат испраќани директно во покраините како намесници што, општо земено, било предуслов за да се биде назначен за Голем везир во Империјалниот совет). Иако личните достигнувања на Лутфи-паша се извонредни, не треба да забораваме дека од времето на владеењето на Мехмед II, па до крајот на XVI век, повеќето големи везири доаѓале од редовите на поданиците-робови грабнувани со девширме.

Лутфи-паша се издвојува, пред сè, поради својата склоност кон културата и фактот што, откако се повлекол од местото на Го-

⁴¹ Бајазит II (1481–1512).

⁴² Селим I (1512–1520).

⁴³ Сулејман I (1520–1566).

лем везир, станал еден од најзначајните писатели на политички текстови. Неговите списи се значајни и за темата на менувањето на верата: очигледно е дека, некое време по земањето на малиот Лутфи, и татко му, исто така, преминал во ислам.

IIв. Тимари

II-8. Правила за распределување на тимарите

Приходите што доаѓаат од нив се нарекуваат „плодови на војната“ [*mâl-i mukatele*]. Ова значи дека ваквиот доход е доделен како награда за учество во борбата против непријателот [...]

Што се однесува до тимарите, [...] [нив] ги има два вида. Едниот се нарекува „доделен и одобрен“ [*tezkirelü*], а другиот „недоделен“ [*teskiresüz*]. А еве што значи „доделен и одобрен“ и „недоделен“: зашто секој главен намесник [*beylerbeyi*] врз основа на својата сопствена повелба [*berat*] врз која ја пишува својата потврда [*tezkire*] за доделувањето, може да додели определена големина [или количество] имот, а потоа повелбата се потврдува на Империјалниот суд [во Истанбул], па оттаму и овие ознаки „доделен и одобрен“ и „недоделен.“

Hezarfen, стр. 139.

 Кој вид тимари бил поголем: „доделениот и одобрен“ или „недоделениот“? Објаснете зошто.

II-9. Список на приходи кои спахијата треба да ги собере од тимарите

Четириесет машки глави од селски домаќинства [*kirk nefer reaya*] и три земјишни имоти

 Погледнете ја Табелата 1 и најдете ја положбата што ја имал Лутфи-паша во централната управа на Османлиската Империја пред да го пратат да управува со различни покраини.

Што ни кажува случајот на Лутфи-паша за можноста за напредување во османлиското општество? Дали врз овој пример можеме да донесеме некои општи заклучоци?

[*zemin*] и селото Ардич Агил од кое запишаните приходи опфаќаат собирање на десетокот [*ôşür*] во жито и сточна храна [*salâriyye*] и данок на пченица [*resm-i gendüm*] и данок на земја [*resmi çift*] и данок на земја за селани со мали имоти [*resm-i bennâk*] и давачките за ергени без земја [*resm-i cebe = resm-i caba*], како и десетоците од лозјето [*ôşür-i bağ*] кои сите заедно прават пет илјади акчи, како што е и запишано во пописната книга [*defter-i mufassal*] лично од раката на надзорникот, а збирниот попис [*defter-i icmâl*] покажува дека три илјади акчи од оваа сума треба да се наменат на друго место...

Barkan, стр. 771-772.

 Зошто државата водела детална евиденција на приходите на сопствениците на тимари?

II-10. Повторно назначување на сопственик на среден или на голем тимар

На чаушот Мустафа бин Ахмед, кому му беше одземен тимар од 15 100 акчи во Кајсери, сега му се доделува следново: тимар од 1 600 акчи во Ендирлик и другите села од областа (нахијата) Џебел Ерџиш; тимар од 2 000 акчи во населеното место [*mezra'a*] Газилер и другите места во областа Корамаз, а кои порано ги држел покојниот Абдул-Керим; тимар од 2 000 акчи од приходите [*mahsul*] на бозацилницата [*boza*]

hane] во градот Кајсери, што му припаѓаше на Абдул-Керим; тимар од 800 акчи во селото во областа Кенар-и ирмак; тимар од 3 000 акчи во Истефана и другите села на Џебел Ерџиш; и неколку помали имоти, итн.; вкупно 15 100 акчи.

Jennings 1972, стр. 212.

? Објаснете зошто изворите на приходите од поголемиот тимар се толку распрнати?

II-11. Одлуки што се донесени за сопственици на тимари кои одбиле да одат во воен поход

Тимар од 2 500 акчи во областа (нахијата) Костере е слободен [*mahlül*] затоа што оваа година Сулејман не отиде во поход на Реван [*Erevan*]. Тој ја пропушти и својата должност [*hyidmet, hizmet*] и не го изврши надзорот [*yoklama*]. Врз основа на пофалното писмо на алај-бегот Муса од Нигде, тимарот му е даден на Махмуд, кој ја имаше потврдата за доделување [*berat*] тимар од 3 000 акчи. Потврдата [*tezkere*] му беше испратена на Ибрахим-бег, главниот намесник [*beylerbeyü*] на Караман да го потврди тимарот.

Дервишот Мехмед, кој имаше тимар од 3 000 акчи [беше *mutasarrif*] во областа Сахра, не отиде во Ереван. Неговиот тимар го презема чаушот Махмуд, но и тој не помогна во походот, така што тимарот е повторно слободен. Пренесен е [*tahvil*] од Мехмед на Хамза, во согласност со потврдата издадена од Хасан, главниот намесник на Караман.

1 зулкаид 1025, Ерегли.

Jennings 1972, стр. 212.

🔑 Кон крајот на XVI и XVII век војните против Австрија и Иран станале сè потешки, а големата оддалеченост значела дека сопствениците на тимарите често немале време да се вратат за да ги соберат даноците и да ги надгледуваат своите феуди. Затоа, многумина од нив не одеа во војна за што, според законите, власта им

ги одземала имотите за да ги казни поради нивната непослушност.

? Какви средства применувала власта за да ги натера сопствениците на тимарите на послушност? Спореди го османлискиот систем на тимари со феудалниот систем.

► Сл.10 Вооружен спахија

Inalçik 1973, III, 25.

? Опишете го оружјето и опремата на спахијата. Споредете ја оваа слика со сликите на други европски коњаници од XVI век. Најдете ги сличностите и разликите. Доколку немаше објаснување за сликава, што ќе помислевте за неа? Дали на неа има некој специфичен елемент што ви кажува дека ова се османлиски војници?

III. Идеологијата на заштитата на поданиците и правосудната практика

II-12. Препораките на Мурат I при назначувањето на Евренос-бег за заповедник (1386)

[...]

Запомни го и овој мој совет, знај дека местата од покраината Румелија⁴⁴ се далеку едно од друго. За управувањето и задоволувањето на нивните потреби и за држењето ред, секако, ќе ти требаат многу луѓе од сабја и перо. Чувај се никако да не го посакаш богатството на својот народ... Кој затвора очи на овој свет во верски поглед, го заборава стравот од Бога. Во тие прашања никогаш не чепкај. Немој да се потпираш врз никого и не доверувај се никому. Мнозина можат да се видат што дење постат, ноќе се на нозе, макар што му се клањаат на идолот. Од такви, чувај се. Не давај да те прелаже надворешноста...

И кога ќе сакаш да поставиш некого на свое место немој да се потпираш врз она што го знаеш за него отпорано. Може да се изменил подоцна. Зашто телото на синот човечки се менува од една состојба во друга... Според тоа, за оној што ќе го овластиш за некаква работа, отвори ги и очите и ушите. Погледни дали неговата сегашна состојба одговара на неговата претходна состојба, па според тоа мери му ги зборовите. Пизма да нема спрема никого.

Знај го уште и овој совет: Намесниците што ќе ги назначуваш во внатрешноста на земјата, ако бидат вредни луѓе, на рајата ќе ѝ биде положбата добра... И нареди секому, муслиманите што му се во крајот да ги смета за браќа. И другата раја нека ја држат благо. Нека не им се прави зулум и нека не

им се додева. Нека се сетат за денот кога ќе паѓаат списоците за делата сторени во минатото, како што паѓа снегот на денот на Страшниот суд. Нека се грижат за народната сиромаштија. Нека подготват за нив доволно средства за живот. Сиромавиот му е на Господа мил. Бедата на неговите сиромашни ќе ја сноси тој. Нема да гледа на оние што имаат големо овоземно богатство.

Особено многу да го почитуваш славниот меѓу учените Елвана Фекиха - нека му се наголеми знаењето - кој е назначен за шејх-ул-ислам на цела Румелија. И грижи се за своите духовници кои се наследници на пророковите потомци. Дај им полна љубов и милост, почитувај ги и заштити ги...

Отвори ја вратата за награди и подароци на спахиите. Чувај се од растурањето, како и од стегањето. Не мешај се во назначувањето на спахиите и не земај ни најмала дреболија за положбата што би им се давала. Ни волја за земање немој да покажуваш. Највнимателно да се трудиш. Со своето јунаштво и храброст не фали се, но, сепак, својата сабја држи ја остра. Коњот свој рани си го. Немој да престанеш да се покажуваш како човек со изобилие на своето богатство и подароци да делиш. Исто така, немој да се обеспокојуваш поради тоа што за приходите од земјата кои си ги собрал со својата сабја, би рекол: „Не ми се доволни за моите давачки!“ Во случај на потреба, пиши ни вamu. Што ќе има кај нас нема да браниме. Колку ќе се може ќе се испрати...

Напишано во благословениот месец шевал во годината 788 (1386).

Одбрани, I, стр. 187-189.

⁴⁴ Буквално, „земја на Ромеите“ (*Rum ili*). Во османлиските текстови од XIV и XV век, ова име го означувало европскиот дел на Османлиската Империја, управуван од управник-генерал (*beylerbey*). По освојувањата во XVI век, Османлиите, исто така, организирале други административни единици во Европа, но, провинцијата Румелија и понатаму вклучувала поголем дел од Балканскиот Полуостров.

❓ Кое е скриеното значење на некои од советите („Коњот свој рани си го“)? Која е улогата на верата во препораките на Мурат? Од кого треба да се плаши Евренос и зошто? Што мислите за советите на Султанот? Дали тие имале практична вредност во животот на еден османлиски намесник? Кои од општите совети би биле корисни денес за еден ученик?

II-13. Ферманот на Мехмед I издаден во полза на калуѓерите од манастирот Маргарит во Серската област (1419)

Ова е волја на Султанот и причина што ја издаваме оваа среќна наредба - нека даде севишниот Бог да трае довека - а тоа е следново:

Моите покојни дедо и татко се беа удостоиле да издадат заповед во врска со сопствениците на светиот спис, калуѓерите од манастирот Маргарит. Ги беа прогласиле неприкосновени и изземени [од плаќање даноци] нивните недвижности што се состојат од лозја, мелници и задужбини, вклучувајќи и села, земјиште, овоштарници и куќи, а од даноци беа изземени и домаќинствата и овците на поданиците (рајата) во Зихна. Па така, според таа заповед, и јас го прогласив за неприкосновен нивниот имот и ја издадов оваа света заповед. Сите калуѓери се изземени од арачот [главарината што ја плаќа заедницата]. Дозволено им е да ги поседуваат горенаведените имоти како што било и во минатото. Во целина, оваа заповед треба да се применува на сето она што го поседувале во времето на мојот дедо и мојот татко и на она што го поседуваат денес.

Никој не смее да им попречи, да им се спротистави или да ги малтретира; не се дозволени никакви измени. Тие [калуѓерите] се изземени од обврската да служат како

гласници, да работат кулук или да плаќаат какви било други даноци.

Тодорова, стр. 49.

❓ Разговарајте со соучениците зошто калуѓерите од Маргарит побарале нови привилегии од Мехмед I иако веќе ги имале добиено од Мурат I и Бајазит I.

II-14. Одлуката на кадијата во спорот меѓу еден христијанин и еден јаничар (Софија, 1618)

Со ова се потврдува дека немуслиманот Илија, жител на градот Софија, Банишорско Маало, се појави пред шеријатскиот суд и го пријави јаничарот Осман-баша, кој живее во истото маало, и во негово присуство го изјави следново:

„Овој човек, Осман-баша, ја држи мојата жена Петкана во својата куќа и не сака да ми ја врати, иако го молев. Исто така, сака да ја убеди да се разведе од мене. Така ја крие во својата куќа, а не се жени со неа. Го молам судот да го испраша тужениот за оваа работа и да го забележи неговиот одговор“.

Откако Илија даде изјава, судот побара од гореспомнатиот Осман [да даде своја изјава за ова тврдење]. Во својот одговор тој призна дека тужителот ја кажува вистината и ја донесе гореспомнатата Петкана во судот и му ја врати на нејзиниот маж Илија.

Турски извори, 2, стр. 119.

❓ Што можете да заклучите за положбата на жената во тогашното општество? Зошто не ја прашале Петкана ништо за случајот? Што мислите, што ќе одговорила ако и дале можност да избере? Дали теоријата за заштитата на поданиците (рајата) претставувала само „празни зборови“?

II-15. Одлуката на кадијата во спорот меѓу еден муслиман и еден христијанин (Видин, 1700)

Иван, синот на Никола од градот Видин, Караманско Маало, се појави пред светиот суд во присуство на берберот Уста Јумер, синот на Али. Против него поднесе тужба од следниве причини:

Иван наследил лозје од 3/4 Чари во областа Козловец што се граничи со лозјето на Мануш, Јован пекарот, Никола и со државниот друм. Гореспомнатиот Јумер бесправно го присвоил.

За време на распрашувањето Јумер изјави дека пред извесно време го купил лозјето за кое станува збор, а кое се граничи со лозјето на гореспомнатите луѓе, за 15 гроша⁴⁵ од државен службеник како државен имот без сопственик. По смртта на претходниот сопственик на лозјето, Иван Симитчијата, кој немал наследници, лозјето станало државна сопственост.

Никола приговори дека тоа што го кажа Јумер не е вистина и повика двајца сведоци кои потврдија дека лозјето навистина е негово. Потоа судот побара од тужениот да повика сведоци кои ќе ја потврдат неговата изјава и му дадоа рок да го стори тоа. Со оглед на тоа што Јумер не можеше да најде сведоци во дадениот рок, судот му предложи да даде изјава под заклетва дека лозјето навистина го купил како имот без сопственик. Јумер се согласи и се заколна во Божје име. Врз основа на ова, судот пресуди на Иван да му се забрани секаква натамошна правна постапка во врска со лозјето.

Георгиева, Цанев, стр. 293.

Ако вие бевте на местото на кадијата, како би пресудиле? Дали кадијата навистина поверувал во заклетвата на Јумер или станува збор за претходен договор? Што знаете за практиката на заколнување во средновековното право?

Дали кадиите секогаш биле повеќе наклонети кон муслиманите отколку кон немуслиманските поданици (рајата)?

Дали кадиите секогаш правично судеа? Образложете го вашето мислење, користејќи ги двата наведени извора.

II-16. Жителите на островот Миконос решаваат да го протераат кадијата (1710)

9 септември 1710, Миконос

Ние долупотпишаните жители на Миконос, откако ги видовме маките и метежот низ кои мина нашиот остров поради високоценетиот главен судија кој гледа на секој начин да не обвини нас, а имајќи ги предвид сите клевети и работи што тој се надева дека ќе ни ги стори, сите се собравме, и старо и младо, и свештениците и сите верници на црквата на нашата пресвета Богородица, заштитничка на островот, и решивме дека е оправдано да го избркаме гореспомнатиот судија за да им ставиме крај на белјите и маките, а ние, жителите, ветуваме дека ако некој настрада поради оваа работа со судијата, ние ќе го браниме и поддржиме пред секој суд, а како потврда на тоа, подолу ги приложуваме нашите потписи.

[Потписи]

Zerlentou, стр. 67-68.

Размислете за можната опасност во која се довеле жителите на Миконос кога се побуниле против кадијата. Кои биле нивните ставови?

II-17. Пресуда против коџобашијата Тодораки од Самакоџук (1762)

Пресуда на заменикот на кадијата [*naib*] во областа (нахија) Мидија:

Откако Хаџи-Ибрахим се претстави пред судот, и се покажа дека има право да собира глава-

⁴⁵ Грош (*guruş*), османлиски збор за големи сребреници (талири). Откако користеле грошеви, исковани во различни европски земји, кон крајот на XVII век Османлиите почнале и самите да коваат свои, а грошот станал и пресметковна единица вредна 40 пари и 120 акчи.

рина [cizye] за Истанбул и за другите околни области, кажа како, со оглед на тоа што Мидија е дел од овие околни окрузи, во селото Самакоџук кое е дел од областа Мидија, еден немуслимански поданик [zimmî] по име Тодораки, кој е коџобашија на праведно заштитетните [немуслимански] поданици (рајата) од ова село, собрал повеќе од сто и педесет луѓе и рекол: „Ние, поданиците од Самакоџук нема да примаме повици за плаќање главарина [cizye] и нема да ти дозволиме да стапнеш во село-во! при што покажал голема тврдоглавост, овој гореспоменатиот Тодораки, и отишол дотаму што ги удрил стражарите кои го придружувале гореспоменатиот тужител, и продолжил со своето бунтување, така што државните приходи биле собрани само делумно и нецелосно. Тој [Хаџи-Ибрахим] ме замоли да издадам наредба со која гореспоменатиот поданик [zimmî] ќе биде осуден да весла на галија сè додека не се поправи. Со оваа моја писмена заповед му се забранува да ги попречува поданиците во плаќањето на главарината според Светиот закон [шеријат], а ако го стори тоа, нека биде донесен пред мојот суд [т.е. во Истанбул] за да биде пратен да весла на галија и така да биде вистински казнет.

Kal 'a, стр. 117.

Обрнете внимание на фактот дека спахијата не се пожалил кај кадија, туку право до Империјалниот совет во Цариград.

Како им се спротивставиле на собирачите на данок жителите на Самакоџук? Каков бил ставот на Султанот? Дали Тодораки имал можност да ја избегне казната?

II-18. Османлиска повелба за заштита на манастирите во Босна (1785)

Бујурулдија [вид османлиска повелба] на пашата

Вам, кадии во областа Босна, до вас, заповедници и до вас, собирачи на данок, ви се става на знаење дека братствата од трите манастири [Крешево, Фојница и Краљева Сутјеска] со оваа повелба и со благородните фермани што веќе ги имаат во рацете се ослободуваат од секаков вид јавен данок. Не смеете да дозволите кој било и каде било да ги малтретира или вознемирува со барање давачки, ниту во нивните манастири ниту во селата во областа на Босна, ниту, пак, по сокаците или друмовите и, воопшто, не дозволувајте некој да стори нешто спротивно на одредбите од оваа повелба и од другите благородни фермани. Ќе ги штитите и браните во секоја пригода и ќе постапувате според одредбите на оваа повелба [bujuruldija] и ќе внимавате да не сторите ништо што би било во спротивност со неа. Ова е мојата заповед.

Benić, стр. 203.

Кон крајот на XVIII век, кога централната власт веќе слабеела во покраините, поданиците често барале од локалната власт посебни повелби.

Споредете ги привилегиите наведени во овој текст со оние што се опишани во изворите II-13 и II-18.

IIд. Покраини и вазалски држави

II-19. Одредбите за статусот на Дубровник потврдени со ахиднамето на Мурат III (1575)

[...] Своевремено, поради послушност и покорност, со преданоста и честа искажани од кнезовите и велможите на Дубровник [Рагуза] во времето на моите величествени предци - нека Бог ги осветли доказите [за нивната големина] им била доделена повелба.

[...]

Според стариот обичај, секоја година ќе праќаат две и пол илјади златници [*filori*] што ги испраќале уште во старо време до нашиот Двор, седиштето на славата, преку своите претставници.

Данок (арач) поголем од гореспоменатите 12 500 златници нема да се бара. Моите заповедници [санџакбегови], службеници [субаши] и сопственици на тимари, накусо, сите оние што се во сенката на мојата власт, нема на никој начин да ѝ нанесат штета на нивната земја, имотите, замоците или, пак, на нив самите.

Како што нивниот град и држава биле сигурни и заштитени во минатото, така ќе бидат сигурни и заштитени пак.

Од соседните земји [секој] може, и непријател и пријател, и по копно и по море, да дојде и да замине од нивниот град; никој не смее да го забрани ова или, пак, да се меша во таа работа.

Нивните трговци можат да тргуваат во моите земји коишто се под [Божја] заштита; тие можат слободно да доаѓаат и да заминуваат. Никој не смее да ги гиба нивните работи, животни или други богатства, ниту, пак, смее да им причини какви било непријатности. И не смеат да наплавуваат патарина [*bāc*].

Biegman, стр. 56-57.

Кои се обврските на вазалскиот Дубровник (Рагуза)? [то мислите за посебните одредби што се однесуваат на трговијата и на трговците? Размислете дали тие биле поволни само за Дубровчаните или и за Османлиите?

II-20. Ахиднамето⁴⁶ на Ахмед I за Трансилванија (1614)

Со ова ветувам и се заколнувам [...] дека сè додека гореспоменатиот кнез [бег] и заповедниците и другите достоинственици од Горна Унгарија се поданици на мојата Висока порта, и тоа искрено и со верба и чест, им се пријатели на моите пријатели и непријатели на моите непријатели; и додека работат заедно и во согласност со гореспоменатиот Бетлен Габриел,⁴⁷ и се трудат да го потиснат и да го уништат непријателот кој би се кренал од која било страна против Трансилванија, а за да покажат дека се верни и покорни на мојата Порта оваа година ќе ѝ испратат подароци [*peşkeş*], според берикетот и можностите на нивната земја, по сопствена волја и со согласност на сите.

Потоа, за возврат, јас ќе ги бранам на секој можен начин од нивните непријатели, кога ќе им притребаат мојата помош и поддршка; сите тврдини и градови, како и сите земји што ги поседуваат отсега остануваат во нивни раце и баш никој, ниту некој главен заповедник [*beglerbeyi*] ниту намесник [*bey*] во моја служба ниту, пак, некој врховен заповедник на мојата војска [*serasker*] ќе смее да се меша во оваа работа.

Нивните обреди и обичаи на нивната вера нема да се сменат или да се изменат на ка-

⁴⁶ Ахиднаме е повелба која Султанот ѝ ја издавал на определена немуслиманска држава со која склучил мир. Таквиот документ не го добивале само „класични“ вазалски држави, туку и Венеција, Полска, итн. Долго време Османлиите одбегнувале да прифатат билатерални договори што ги издавале и ги потпишувале двете договорни страни; сепак, општо земено, за одредбите од ахиднамето било преговарано пред да биде издаден официјалниот документ.

⁴⁷ Кнез на Трансилванија (1613–1629).

ков и да било начин, како ни обичаите што си ги имаат со векови, туку ќе бидат оставени на раат и никој нема да смее ништо да им стори, туку ќе бидат оставени во мир да живеат под закрилата на правдата.

[...] И од оваа земја нема да бараме даноци поголеми од оние што биле собирани досега.

Gemil, стр. 165.

Кои биле обврските на една вазалска држава?

Кажете што мислите за условот да се биде „пријател на моите пријатели и непријател на моите непријатели.“

II-21. Автономијата на Молдавија (1716)

Молдавските кнезови беа лишени од правото да објават војна, да склопат мир, да потпишуваат договори, да праќаат гласници до кнезовите на соседните земји во врска со државнички работи, иако ја имаа целосната слобода и, речиси, исти овластувања како некогаш да донесуваат свои закони, да изрекуваат казни, да именуваат болјари⁴⁸ или да го одземат овој назив, да наметнуваат даноци, па дури и да назначуваат епископи и други слични работи. А ова овластување на кнезот не се однесува само на достоинствениците и на жителите на Молдавија, туку и на турските трговци и на други лица од разни сталежи сè додека престојуваат на неговата територија. Нивната судбина е во негови раце [...] и сите цивилни и воени достоинственици се оставени на негова милост: тој им дава на оние коишто му се мили, а им зема на оние коишто не му се допаѓаат. Притоа, тој не мора да почитува никакви правила [...] Кнезот ги има истите овластувања не само во однос на пониското свештенство, туку и врз митрополитот, епископите, архимандритите, игумените и сите оние што ѝ припаѓаат на црквата и сите нив кнезот може да ги расчини - тоа може да го стори со црквата, но не и со свештенството - без какви

било пречки и без согласност на цариградскиот патријарх, ако биле неправедни или сториле дело со коешто му наштетиле на народот или ако ковале завера против кнезот или државата, а дури може, ако тоа го налага мигот, да ги казни со смрт [...] Но, сепак, нема толкави овластувања врз имотите на жителите. Точно е дека, без оглед на висината на даноците што ги наметнал во земјата, никој не може да им се спротивстави на неговите наредби или да одбие да ги изврши без, притоа, да се доведе во опасност да ја загуби главата; но, од друга страна, пак, тој е должен на османлискиот двор да му пријави колку данок собрал. Работите стојат така што, иако никој не може да му суди, ако го пријават кај Големият везир дека пролеал крв на невин човек, тој ќе биде во поголема опасност отколку ако целиот народ се пожали на превисоки даноци. И ако најдат дека е виновен по ова прашање, обично го казнуваат со прогон или со одземање на сиот имот, зашто кнезот може да биде казнет со смрт само ако е виновен за бунт или ако одбива да плати годишен данок (арач). Всушност, ако успее кнезот да го одоброволи везирот со подароци, како и неговиот заменик [kethuda], ризничарот [defterdar] и другите што имаат влијание кај султанот, не мора да се грижи за поплаките ниту од болјарите, па дури ни од целата земја, зашто нема работа која бранителот не може да ја одбрани пред турскиот суд само ако има раце полни со подароци. Така, без оглед на тоа колку може да е тешка тиранијата на Турчинот за Молдавија, кнезот може да прави што сака без никаков страв; нема таков негов поданик чија непослушност би останала неказнета.

Cantemir 1973, стр. 127-128.

Димитриј Кантемир (1673-1723) владеел двапати како кнез на Молдавија (1693; 1710-1711), но бил присилен да пребега во Русија откако пропаднало неговото востание против Османлиите во

⁴⁸ Болјар била истовремено и благородничка титула и назив на служба.

1711 година. Младоста ја поминал во Цариград, а подоцна станал еден од најдобрите познавачи на Османлиската Империја во Европа. Тој е автор, меѓу другото, на историјата на Империјата и на една расправа за муслиманската вера. Неговото дело *Опис на Молдавија* е напишано на латински јазик и било наменето за западната публика.

 Дали Димитриј Кантемир ги одобрува или критикува проширените овластувања на молдавските кнезови? Размислете за предностите и за недостатоците на животот во една вазалска држава во споредба со животот во некоја „обична“ османлиска покраина. Кои биле последиците од статусот на државата за различните општествени групи?

II-22. Францускиот патник Флаша за посебниот статус на влашките кнезови (1741)

Во Букурешт забележав нешто мошне чудно. Иако ова кнежество е оставено на милост и немилост на султанот, тука Турците немаат свои џамии и не се под власта на кнезот. Ја признаваат само власта на неговиот „намесник“ и само тој има право да им изрекува казни. Но, со Романците, со Грците и со другите христијани работите стојат поинаку: војводата или „господарот“ на Влашка може деспотски да управува со нивните животи или имоти, само ако мерките и одлуките што ги презема не се косат со оние на султанот,

зашто тој целосно зависи од него, и секогаш кога доцни со даноците што ѝ ги должи на Високата порта, треба да биде подготвен да биде симнат од власта, а понекогаш и главата му е во опасност. Тој е повеќе намесник отколку владетел. Војводата Константин [Маврокордатос]⁴⁹ заслужи подобра судбина; сите земји ќе беа среќни да го имаа него за владетел.

Calători, IX, стр. 257.

 Кои ограничувања важеле за Османлиите во вазалските држави? Споредете ги изворите во овој оддел со изворот I-8.

⁴⁹ Константин Маврокордатос (1711–1769) бил еден од најистакнатите претставници на грчката православна културна елита во Цариград во XVIII век, таканаречените фанариоти. Меѓу 1730 и 1769 година тој владеел шестпати со Влашка и четирипати со Молдавија.

Табела 2: Класификација на територијалната поделба во Османлиската Империја (XVI век)

А. „Главни“ османлиски покраини (eyalet; нарекувани и анџак или латинуа)

- управувани од главен намесник (беглербег)
- општо земено, се поделени во неколку санџаци (управувани од намесници или санџакбегови), коишто се состојат од неколку кази (управувани од кадии)
- поголемиот дел од земјата е распределен преку системот на тимари (феуди)
- примери: Анадолија, Румелија, Будим, Кипар, итн.
- особеност: мали области и заедници коишто уживале посебни привилегии или локална автономија (примери: манастирите на Света Гора или Синај; некои планински или островски заедници во Црна Гора, Албанија, Грција, итн.).

Б. „Втор појас“ османлиски покраини

- главно, ејалети управувани од главни намесници назначени од Султанот
- повеќето од овие покраини биле организирани според посебна финансиска регулатива (системот salname: само делумно вклучени во системот на тимари/феуди или сосема исклучени од него)
- примери: Египет, Багдад, Басра, Тунис, Јемен, итн.
- особености: со некои од овие покраини, поретко ејалети, а почесто санџаци, управувале намесници со наследно право (примери: Лахса; Адана под семејството Рамазан; неколку курдски санџаци; Видин под семејството Михаилоглу во XV и XVI век, итн.)

В. Муслимански вазалски држави

- држави кои ја признавале османлиската власт, но ја задржале својата традиционална организација; сепак, Султанот влијаел врз назначувањето на владетелите
- општо земено, биле од големо политичко, воено и/или симболично значење за Османлиската Империја и примале финансиска помош во различни форми
- примери: Кримското ханство, Шерифатот во Мека и др.
- особеност: и Персија плаќала данок помеѓу 1590-та и 1603-та година, но таа трајно не ѝ била вазал на османлиската држава

Г. Христијански вазалски држави

- држави кои ја признавале османлиската власт, му плаќале данок на Султанот, морале да ја следат османлиската политика, но ги зачувале својата автономија и традиционалните христијански институции (не морале да ги почитуваат муслиманските/османлиските закони)
- примери: Дубровник, Влашка, Молдавија, Трансилванија, Грузија, Хиос (до 1566 г.) и др.
- особености: некои христијански држави плаќале данок само за дел од својата територија (на пр. Венеција за Кипар 1517-1570) и (Хабсбурзите за Горна Унгарија 1533-1593), или плаќале за „заштита“ за да не бидат ограбувани (на пр. Полска-Литванија му плаќала на Кримското ханство, а повремено и на Османлиите), но овие држави, сепак, ја задржале својата политичка независност.